

An Analysis of the Effects of Ecotourism on the Empowerment of Rural Areas: A case study of Kerman Township

Seyed Hadi Tayebnia¹ , Aboozar Paydar², Marziey Pourjupari³

1. (Corresponding Author) Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran

Email: tayebnia@gep.usb.ac.ir

2. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran

Email: aboozarpaidar@gep.usb.ac.ir

3. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran

Email: pourjoopary2020@yahoo.com

ARTICLE INFO

Article type:

Research Paper

Article History:

Received:

30 March 2024

Received in revised form:

28 May 2024

Accepted:

7 July 2024

Available online:

14 August 2024

Keywords:

Empowerment,
Ecotourism,
Rural Areas,
Kerman.

ABSTRACT

Currently, empowering villagers is one of the goals of rural tourism, and if the government cannot strengthen residents in this field, ecotourism development will not be achieved. Therefore, the main goal of this research is to analyze the effects of ecotourism on the empowerment of rural areas of Kerman. This research was conducted using a descriptive-analytical method and is an applied research type. Documentary studies and survey methods were used to collect the required information, and finally, data analysis was carried out using PLS Smart software. According to the studies, out of 521 inhabited villages in Kerman city, 27 tourist-friendly villages with ecotourism accommodations were selected as the statistical population. The Cochran formula was used to determine the sample size. Therefore, 380 researcher-made questionnaires with 75 questions were prepared, whose validity was confirmed by its face and structural method in the field of social and economic empowerment with a coefficient of 0.895 and its reliability with a Cronbach's alpha coefficient of 0.853. Due to the limited space for calculations, the questions were computed in SPSS software and reduced to 24 items, then to PLS Smart software. The results of the research showed that the impact of social empowerment on ecotourism development with a factor loading of 0.755 a t value of 298.14 an effectiveness rate of 0.426 and an overall fit of 0.482 ranked second after economic empowerment with a factor loading of 0.928 and a t value of 0.529 and an effectiveness rate of 0.524. In other words, ecotourism development has been effective in the two dimensions of economic and social empowerment. Therefore, given that the figures are close to each other, more effort should be made to provide infrastructure to strengthen this dimension of empowerment.

Citation: Tayebnia, S. H., Paydar, A., & Pourjupari, M. (2024). An Analysis of the Effects of Ecotourism on the Empowerment of Rural Areas: A case study of Kerman Township. *Journal of Geography and Spatial Development*, 1 (3), 59-77.

<http://doi.org/10.22098/GSD.2025.16629.1078>

© The Author (s)

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Publisher: University of Mohaghegh Ardabili

Extended Abstract

Introduction

The role of skilled and efficient human resources in achieving organizational goals is undeniable. There is no doubt that a country's national wealth—more accurately, its human capital—is manifested through its skills, organizations, and motivations. Managers must correctly identify the motivational factors that drive human resources and strive to align this potential with organizational objectives. Developed human resources are a key factor and a prerequisite for achieving sustainable rural development, and without the process of empowerment, achieving development goals is impossible. One important activity that can significantly contribute to the empowerment of rural communities is ecotourism. Studies have shown that ecotourism can have considerable impacts on the social and economic empowerment of rural areas. In Kerman County, research indicates that the development of ecotourism has positively influenced both economic and social empowerment. Key aspects of these impacts include:

- Social empowerment: Enhancing social interactions, preserving local culture, and fostering a sense of belonging among villagers.
- Economic empowerment: Creating new job opportunities, increasing household incomes, and developing tourism infrastructure.

Given these considerations, the aim of this study is to analyze the effects of ecotourism development on the empowerment of rural residents in Kerman County.

Methodology

This study employs a research method that is both applied in its aim and descriptive-analytical in nature. Based on prior studies, among the 521 inhabited villages in Kerman County, 27 tourism-oriented villages with ecotourism accommodations were selected as the statistical population. Cochran's formula was used to determine the sample size, resulting in 380 researcher-designed questionnaires with 75 questions. Face validity was confirmed, and the structural reliability of the questionnaire was verified with a Cronbach's alpha coefficient of 0.853

for both economic and social empowerment dimensions. Due to space limitations in data analysis, the questions were reduced to 24 items and processed using SPSS, and later transferred to Smart PLS software. The primary goal of the confirmatory factor analysis (Smart-PLS) was to determine the extent to which the predefined factor model fits the observed data. In essence, this method tests the alignment between theoretical constructs and empirical measurements.

Results and discussion

According to the findings, ecotourism can significantly impact the economic and social empowerment of rural areas. In Kerman County, the development of ecotourism has proven to be effective in both dimensions. Social empowerment includes improved social interactions, cultural preservation, and a strengthened sense of community, while economic empowerment encompasses job creation, increased household income, and enhanced tourism infrastructure. Data were collected through surveys and interviews and analyzed using structural equation modeling. The results showed that ecotourism generally had a positive impact in both dimensions, though the extent of influence varied among different components. Most observed factor loadings were greater than 0.60, indicating a strong correlation between observed and latent variables.

Conclusion

Final results from the model fitting indicate that ecotourism development was successful in promoting economic empowerment (0.582) and social empowerment (0.372) in rural areas, having a meaningful impact on rural development. However, efforts should be made to improve social and cultural infrastructure to further harmonize the model's indices. These findings align with those of Hung et al. (2023) on the determinants of sustainable ecotourism based on international standards; Tiwari (2022) on the potential benefits of ecotourism and livelihood improvement; Adi Wijaya (2020) on community empowerment through rural tourism potential; Abbasi et al. (2022) on rural

ecotourism entrepreneurship development models; and Parchakani & Azizi (2019) on the role of women's empowerment in ecotourism development.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article.

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیلی بر اثرات بوم گردی بر توانمندی نواحی روستایی مطالعه موردی: شهرستان کرمان*

سیدهای طیب نیا^۱ , ابوذر پایدار^۲، مرضیه پورجوپاری^۳

۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. رایانامه: mina.habibi50@gmail.com
۲- گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. رایانامه: aboozarpaidar@gep.usb.ac.ir
۳- گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. رایانامه: pourjoopary2020@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۷ تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۰۸/۱۵ واژگان کلیدی: توانمندسازی، بوم گردی، نواحی روستایی، کرمان.	هدف این پژوهش تحلیل اثرات بوم گردی بر توانمندسازی نواحی روستایی کرمان است، این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی صورت پذیرفته و از نوع پژوهش های کاربردی است. برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز، از مطالعات اسنادی و روش پیمایشی استفاده شد. طبق مطالعات صورت گرفته، از بین ۵۲۱ روستای دارای سکنه شهرستان کرمان، ۲۷ روستای گردشگر پذیر و دارای اقامتگاه های بوم گردی به عنوان جامعه آماری انتخاب شد. جهت تعیین حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۸۰ پرسشنامه محقق ساخته با ۷۵ سؤال تنظیم گردید که روایی آن به روش صوری و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ با مقدار ۰/۸۵۳ تأیید شد. با توجه به فضای محدود برای انجام محاسبات، سوالات در نرم افزار SPSS کامپیوت و به ۲۴ مورد تقلیل یافت سپس به نرم افزار PLS Smart انتقال داده شد نتایج به دست آمده از انجام پژوهش نشان داد که میزان تأثیر توانمندسازی اجتماعی جهت توسعه بوم گردی با بار عاملی ۰/۷۵۵ و مقدار t (تی) ۱۴/۲۹۸ و میزان اثرپذیری آن ۰/۴۲۶ و برازش کلی آن که رقم ۰/۴۸۲ را نشان می دهد در رتبه دوم بعد از توانمندسازی اقتصادی با بار عاملی ۰/۹۲۸ و مقدار t (تی) ۵۲/۰۱۹ و میزان اثرپذیری آن ۰/۵۲۴ قرار می گیرد به عبارتی توسعه بوم گردی توانسته است در دو بعد توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی مؤثر واقع افتد لذا با توجه به اینکه ارقام به یکدیگر نزدیک می باشد اما بایستی در زمینه تأمین زیرساخت ها برای تقویت این بعد از توانمندسازی همت بیشتری گمارد.

استناد: طیب نیا، سیدهای؛ پایدار، ابوذر و پورجوپاری، مرضیه. (۱۴۰۳). تحلیلی بر اثرات بوم گردی بر توانمندی نواحی روستایی مطالعه موردی: شهرستان کرمان. *مجله جغرافیا و توسعه فضایی*، ۱(۳)، ۷۷-۵۹.

<http://doi.org/10.22098/GSD.2025.16629.1078>

ناشر: دانشگاه محقق اردبیلی

© نویسندگان

*. این مقاله برگرفته از رساله دکتری مرضیه پورجوپاری در رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی به راهنمایی نویسنده اول و دوم و در دانشگاه سیستان و بلوچستان می باشد.

مقدمه

امروزه در رویکردهای توسعه به جای توجه به افزایش شاخص‌های رشد اقتصادی به افزایش فرصت‌های عمومی و نقش‌آفرینی گروه‌های مختلف تأکید می‌شود و توسعه پایدار یک اجتماع حاصل مشارکت همه اقشار می‌باشد، البته این مشارکت در گرو توجه به نیازها و مسائل مختلف اقشار جامعه و به‌طور کلی توانمندسازی آن‌ها می‌باشد در واقع ارزش‌های اصلی توسعه پایدار را باید در ارتقاء کیفیت زندگی یعنی توانمندسازی زنان و مردان در تأمین نیازهای اساسی، تلاش در جهت رفع اختلافات طبقاتی در جامعه، رشد آگاهی عمومی، اعتماد به نفس و اعتقاد عامه مردم به اهداف توسعه و حفظ امنیت و آزادی جستجو کرد (سعدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۶-۱۰۷). در این راستا برای حرکت در چارچوب توسعه روستایی، به‌ویژه در خصوص منابع انسانی توانمند، ابتدا باید از تغییرات فکری و نگرشی روستاییان آغاز کرد. یعنی روستاییان طرز تلقی خود را نسبت به اهداف و ارزش‌های کاری و فعالیت در مناطق روستایی تغییر دهند. برای مثال، روستاییان باید خودشان به استقبال مسئولیت بروند، نه آنکه منتظر دستور بمانند، یعنی نگرش روستاییان نسبت به پدیده‌های پیرامونی عوض شود، از جمله کار خودشان را درست انجام دهند، در کارهای گروهی پیش‌قدم باشند، در فعالیت و کسب‌وکار روزمره خودشان ابتکار و خلاقیت به خرج دهند، به کیفیت همراه با کمیت توجه داشته باشند، در قبال کارهایی که انجام می‌دهند، پاسخگو باشند و هیچ کار غیرممکنی برای آن‌ها وجود نداشته باشد (حیدری ساربان، ۱۳۹۱: ۱۸۸-۱۶۹). نقش نیروی انسانی (Human Resourc) ماهر و کارآمد در تحقق اهداف سازمان، امری بدیهی و غیرقابل انکار است و شکی نیست که ثروت ملی یک کشور و به عبارت بهتر سرمایه انسانی در قالب مهارت‌ها، سازمان‌ها و انگیزه‌هایشان ظاهر می‌شود. مدیران باید به منظور بهره‌گیری هر چه بیشتر از نیروی انسانی شاغل عوامل انگیزشی مؤثر در تحریک آنان را به‌درستی شناسایی کرده و تلاش نمایند که هر چه بیشتر این توان را در مسیر اهداف سازمان قرار دهند (صالحی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۵). منابع انسانی توسعه‌یافته عاملی کلیدی و پیش‌شرطی برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی است و رسیدن به اهداف توسعه بدون فرایند توانمندسازی ناممکن خواهد بود (کرد، ۱۳۹۲: ۵). یکی از فعالیت‌های مهمی که می‌تواند بر توانمندسازی روستاییان، تأثیر بسزایی داشته باشد، بوم‌گردی است. بر اساس بررسی‌ها بوم‌گردی می‌تواند تأثیرات قابل‌توجهی بر توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی داشته باشد. در شهرستان کرمان، مطالعات نشان داده‌اند که توسعه بوم‌گردی توانسته است در دو بعد توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی تأثیرگذار باشد. برخی از جنبه‌های مهم این تأثیرات را می‌توان در دو قسمت؛ توانمندسازی اجتماعی؛ افزایش تعاملات اجتماعی، حفظ فرهنگ بومی و ایجاد حس تعلق در میان ساکنان روستاها. توانمندسازی اقتصادی؛ ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، افزایش درآمد خانوارهای روستایی و توسعه زیرساخت‌های گردشگری اشاره کرد. در این راستا و با توجه به توضیحات فوق، هدف این پژوهش؛ تحلیل اثرات توسعه بوم‌گردی بر توانمندسازی روستاییان شهرستان کرمان است.

تحقیقات صورت گرفته در این زمینه به دو دسته خارجی و داخلی تقسیم می‌شود که در ذیل گزیده‌ای از آن‌ها ارائه می‌گردد:

هانگ و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی تحت عنوان "تحقیقات اولیه در مورد عوامل تعیین‌کننده اکوتوریسم پایدار با توجه به استانداردهای بین‌المللی" در تایوان به این نتیجه رسیده‌اند که از ۲۹ شاخص بررسی‌شده در زمینه اکوتوریسم پایدار، ۴ شاخص جزء عوامل تعیین‌کننده پایداری می‌باشند که عبارت‌اند از ظرفیت‌سازی، جامعه محلی و مشارکت جامعه محلی، مدیریت گردشگری و انگیزه‌های گردشگری می‌باشد و کارشناسان همواره بر منافع اقتصادی تأکید شده از جامعه محلی حمایت می‌کنند.

تیواری (۲۰۲۲) در پژوهشی تحت عنوان مزایای بالقوه اکوتوریسم و بهبود معیشت پایدار " در چاتیسگر به این نتیجه رسیده‌اند که موضوع اکوتوریسم نه تنها سبب حفاظت از فرهنگ روستا می‌شود بلکه حفاظت از منابع طبیعی را به عهده دارد و مکان‌های روستایی به عنوان مکان‌های گردشگری گزینه خوبی برای گردشگرانی است که به دلیل کرونا از بازدید از مکان‌های دور اجتناب کرده‌اند همچنین اکوتوریسم با اقدامات مناسب جهت تقویت ابعاد اکوتوریسم می‌تواند به توانمندسازی جامعه روستایی بپردازد.

ووندیراد، توییکاچ و کینگ (۲۰۲۰) در پژوهشی تحت عنوان "همکاری ذینفعان به عنوان عاملی برای اکوتوریسم پایدار در کشورهای در حال توسعه" در اتیوپی به این نتیجه رسیده‌اند که تعامل و همکاری ضعیف در بین ذینفعان اکوتوریسم (سازمان‌های مدیریتی، سازمان‌های غیردولتی مؤسسات خصوصی) باعث تسریع در تخریب منابع طبیعی می‌شود و عدم توانمندسازی و مشارکت، جوامع اکوتوریسم را تضعیف کرده و بقای طولانی مدت اکوسیستم‌ها و جوامع را به خطر می‌اندازد. آدی وجایا (۲۰۲۰) در پژوهشی تحت عنوان "توانمندسازی جامعه از طریق بهره برداری پتانسیل‌های گردشگری روستایی" در اندونزی به این نتیجه رسیده است که توانمندسازی روستایی از طریق روستای توریستی یکی از پیشنهادها در جهت بهبود اقتصاد روستاییان است که در این زمینه مؤسسات حمایتی مالی (ADD) به روستاهای این منطقه تخصیص داده شده تا پتانسیل‌ها بتواند شکوفا گردند که این عاملی برای استقلال ساکنین آنجاست.

کوشاندانی (۲۰۱۹) در پژوهشی تحت عنوان "توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی روستا به عنوان راهبرد توسعه روستا" در لرب به این نتیجه رسیده است که دولت در برنامه‌های توانمندسازی خود به زنان اولویت داده و در زمینه‌های توسعه مانند بهداشت، آموزش، به حداقل رساندن خشونت خانگی، کشاورزی، کاهش فقر و کارآفرینی تلاش کرده است و به وسیله برخی امکانات عمومی که توسط دولت فراهم شده است زنان می‌توانند درآمد بیشتری کسب کنند و این به بهبود سلامت زنان کمک می‌کند و توانمندسازی زنان می‌تواند بر توسعه روستا مؤثر بوده و تأثیر آن بر کل جامعه ملموس خواهد بود محمودی، صدیقه (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان "ظرفیت‌های اکوتوریسم دریایی در جزیره قشم" به این نتیجه رسیده است که شناسایی پتانسیل‌ها و جاذبه‌ها و توان‌های مرتبط با فعالیت‌های گردشگری می‌تواند روند برنامه‌ریزی را در زمینه اکوتوریسم بهبود بخشد، معیارهایی چون منافع محلی، حجم کم بازدیدکنندگان و تجارب آموزشی و... بیان کننده این مطلب است که بسیاری از نواحی گردشگری جزایر توان تبدیل شدن به محل‌های عرضه اکوتوریسم را دارند.

عباسی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی تحت عنوان "طراحی مدل توسعه کارآفرینی اکوتوریسم روستایی با رویکرد کیفی در دزفول" به این نتیجه رسیده‌اند که ترکیب مسئولیت اجتماعی، مسئولیت زیست محیطی، و رشد و توسعه از طریق اکوتوریسم و نوآوری‌ها و خلاقیت‌های اکوتوریسم، توسعه کارآفرینی، اکوتوریسم روستایی را به وجود می‌آورد. همچنین عوامل کالبدی، زیرساختی، عامل اقتصادی، عامل آموزشی و اطلاع رسانی، عامل نهادی، عامل زیست محیطی، عامل اجتماعی - فرهنگی، عامل فردی به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی اکوتوریسم روستایی شناسایی شده‌اند. قلی پور و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی تحت عنوان "طراحی مدل مفهومی توسعه کارآفرینی در بخش بوم گردی با رویکرد رفاه اجتماعی به روش داده بنیاد" به این نتیجه رسیده‌اند که عوامل فردی، عوامل بازاریابی، عوامل اقتصادی، فرهنگی، محیطی - حمایتی برای توسعه کارآفرینی اکوتوریسم با رویکرد رفاه اجتماعی روستاهای هدف گردشگری شرایط علی محسوب می‌شود.

پرچکانی و عزیزی (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان "نقش توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم روستای کردان" به این نتیجه رسیده‌اند که توانمندسازی در ابعاد گوناگون با شاخص‌های مختلف در توسعه اکوتوریسم پایدار نقش مؤثری دارد.

با توجه به مطالعه پیشینه پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به نظریات توانمندسازی، فرایند مشارکت مردم در حاشیه مانده در جهت حق توسعه‌یافتگی خود، جامعه و مکان ضرورت پیدا می‌کند یعنی مردم روستا خودشان سرنوشت امور خود و محیط زندگی‌شان را به دست گیرند و عامل توسعه بوم گردی و فرآیند جذب گردشگر می‌تواند به کاهش مهاجرت، اشتغال‌زایی، کاهش بیکاری و توانمندسازی روستاییان کمک کرده که در نتیجه منجر به توسعه روستایی خواهد شد در همین راستا این پژوهش به دنبال بررسی نقش توسعه بوم گردی در توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی روستاییان شهرستان کرمان می‌باشد.

مبانی نظری

توانمندسازی عبارت است از قدرت بخشیدن به افراد، بدین معنی که به آنان کمک شود تا حس اعتماد به نفس را در خود تقویت و بر ناتوانی‌ها یا درماندگی‌های خود غلبه نمایند (گلزاری و میردامادی، ۱۳۹۲: ۵۰). بر این اساس توانمندی چیزی نیست که اعطا شود، بلکه فرآیندی است که از شرایط موجود، به وسیله افراد آگاه در یک جامعه معین نشأت می‌گیرد (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۵). با این تفاسیر، توانمندسازی اقتصادی محصول توازن قدرت در روابط فضایی است. توانمندسازی، با ایجاد تغییر در دانستنی‌ها، نگرش‌ها و عواطف و نحوه انجام فعالیت‌ها، مهارت‌ها، تغییرات و ارزش‌ها، به توسعه منجر خواهد شد توانمندسازی اجتماعی نیز تغییر در توزیع قدرت تعریف شده است و منجر به دسترسی بیشتر به خدمات و محصولات یا افزایش فرصت مشارکت در فرآیند سیاسی می‌شود (لفمنجانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۷). تاریخچه اولین تعریف توانمندسازی، به سال ۱۷۸۸ برمی‌گردد که در آن، توانمندسازی را به عنوان تفریض اختیار در نقش سازمانی خود می‌دانستند که این اختیار بایستی به فرد اعطا یا در نقش سازمانی او دیده شود. باون، توانمندسازی را سهیم شدن کارکنان خط مقدم سازمان در چهار عنصر اطلاعات دانش، پاداش و قدرت می‌دانند. کلمه توانمندسازی به عنوان فرایند، کنترل و مالکیت زنان بر انتخاب‌های خودشان تعریف می‌شود. توانمندسازی یک فرایند آگاهی و ظرفیت‌سازی که منجر به مشارکت بیشتر در تصمیم‌گیری می‌شود. تعاریف متعددی از این کلمه ارائه شده و توافق روشنی روی این واژه وجود ندارد. زراپاپورت توانمندسازی را فرایندی می‌داند که طی آن افراد، سازمان‌ها و جوامع بر مسائلشان تسلط می‌یابند (شاه حیدری پور و کمالیان، ۲۰۱-۱۷۵). توانمندسازی در دوران مدیریت علمی در قانون توجه صاحب‌نظران مدیریت نبوده است بعد از نهضت روابط انسانی مسائلی مانند رضایت شغلی، غنی‌سازی شغل، رهبری دموکراتیک مطرح شد و توانمندسازی کارکنان به عنوان یک هدف مهم و حیاتی سازمان مطرح گردید. تدوین این نظریه در ابتدا با نظریه Y مک گریگور (۱۹۶۰) آغاز شد این نظریه مبتنی بر ایجاد شرایطی برای حرکت افراد به سمت کسب اهداف به جای سرپرستی و هدایت تلاش‌هایشان می‌باشد. در نظریه مک گریگور مدیران دارای نگرش Y کارکنان را در تمامی سطوح در تصمیم‌گیری مشارکت می‌دهند، ارتباطات به سمت بالا را ترغیب نموده و به دقت به نظرات و پیشنهادهای کارکنان توجه می‌کنند فرصت قبول مسئولیت‌های بزرگ به افراد داده می‌شود و به دلیل تعهد مدیر به خود شکوفایی کارکنان مدیر به دنبال غنای شغلی و توسعه شغلی افراد می‌باشد. در نظریه Y مدیر به تمامی سلسله‌مراتب نیازهای مازلو از نیازهای فیزیکی تا خود شکوفایی توجه دارد و این مبنا پذیرفته شده، افرادی که در سازمان‌ها توان ارتقا ندارند افرادی سرد هستند که قدرت برقراری رابطه و تیم سازی ندارند در مقابل رهبران موفق، قدرتشان را در راه توانمندسازی دیگران و کسب اهداف استثنائی متمرکز کرده‌اند در رابطه با سیر تاریخی توسعه نظریات توانمندسازی "ریچارد کوتو" از دو نوع توانمندسازی "روان سیاسی" و "روان نمادین" نام برده است که نوع اول باعث افزایش عزت نفس شده و نوع دوم علاوه بر افزایش عزت نفس باعث تغییر در مجموعه‌ای از پدیده‌های غیرقابل تغییر می‌شود (محمدی ده چشمه و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۰).

اسپریتزر، اذعان می‌کند که توانمندسازی، مفهومی چندبعدی است و برای افراد مختلف، معانی متفاوتی دارد و این نوع نگاه، به توانمندسازی را رویکرد ارگانیکی نامیدند. بر اساس این رویکرد، توانمندسازی کاری نیست که باید مدیران برای کارکنان انجام دهند، بلکه طرز تلقی و ادراک کارکنان، درباره نقش خویش در شغل و سازمان است. درعین حال، مدیران می‌توانند بستر و فرصت‌های لازم را برای توانمندتر شدن افراد فراهم می‌کنند (Weaver, 2016: 289-302).

جدول ۱. سیر تاریخی مفهوم توانمندسازی

دهه	مفاهیم مرتبط با	توضیح
۱۹۵۰	روابط انسانی	مدیران در قبال کارکنان خود رفتار دوستانه داشتند
۱۹۶۰	آموزش حساسیت	مدیران نسبت به نیازها و انگیزه‌های کارکنان حساس بودند
۱۹۷۰	مشارکت کارکنان	مدیران کارکنان را در تصمیم‌گیری درگیر می‌کردند
۱۹۸۰	مدیریت کیفیت جامع	مدیران بر کار گروهی و تشکیل تیم‌ها تأکید داشتند.
۱۹۹۰	کارکنان	مدیران شرایطی را فراهم کنند که نیروهای بالقوه کارکنان آزاد شود

منبع: حسین پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۵-۱۷

توانمندسازی اقتصادی

در حوزه توانمندسازی، حمایت و توانمند شدن بخش‌های محروم جامعه اهمیت دارد. در گردشگری حامی فقرا گفته می‌شود که باید برای همه اعضای جامعه فرصت‌هایی فراهم شود تا مزایای اقتصادی صنعت گردشگری از طریق اشتغال، مالکیت کسب و کارهای کوچک، کمک‌های بلاعوض و خدمات اجتماعی که مربوط به توانمندسازی اجتماعی است، تقسیم شود. یکی از موارد مهم در توانمندسازی اقتصادی، چگونگی کاهش فقر از طریق سودآوری اقتصادی و پایدار کردن آن در نواحی روستایی و فقیر است. به بیان پیرس (۱۹۹۶) تهیه محصولات کشاورزی و ساختن صنایع دستی برای گردشگران و فروش آن‌ها به دیدارکنندگان نمونه‌ای از توانمندسازی اقتصادی و رایج‌ترین شکل آن در بیشتر بخش‌های جهان است. (قادری و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۸). که در حوزه بوم گردی شهرستان کرمان می‌توان این‌گونه رشد اقتصادی و توانمندسازی اقتصادی را از طریق حمایت از صدور مجوزهای اقامتگاه‌های بوم گردی، بهسازی منازل انتخاب‌شده جهت تقویت و توسعه اقامتگاه‌ها و عناصر معماری بومی کرمان، ایجاد غرفه‌های ثابت جهت فروش صنایع دستی و تولیدات محلی مشاهده نمود

توانمندسازی اجتماعی

زمانی که حس انسجام و یکپارچگی جامعه با مشارکت در گردشگری تقویت شود، به‌ویژه زمانی که سود حاصل از توسعه گردشگری برای تأمین مالی پروژه‌های توسعه اجتماعی همچون سیستم عرضه آب یا کلینیک‌های بهداشتی در ناحیه محلی به کار می‌رود، این نوع توانمندی بیشتر آشکار است. نابرابری در توزیع مزایای گردشگری می‌تواند منجر به نا توانمندی اجتماعی شود. به عبارت دیگر، نا توانمندسازی اجتماعی زمانی رخ می‌دهد که گردشگری منجر به جنایت، تکدی گری، ادراک از ازدحام، از دست رفتن اصالت شود توانمندسازی اجتماعی جامعه، پتانسیل کاهش تفاوت‌های فردی و خانوادگی را دارد چون یک هویت جمعی ایجاد می‌کند. توانمندی فردی با ایجاد حس همبستگی و عزت نفس در افراد، منجر به توانمندی اجتماعی در جامعه می‌شود و وقتی افراد محلی نسبت به صنعت گردشگری در جامعه خود احساس غرور کنند، رضایت گردشگران بیشتر خواهد شد (قادری و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۹). که در اقامتگاه‌های بوم گردی روستاهای شهرستان کرمان نمونه‌های متعددی از بازگشت گردشگران ایرانی و خارجی و رضایت آنان از امکانات و... (شهادت) مشاهده شده است که حاکی از موفقیت این بعد از توانمندسازی در این شهرستان بوده است.

توانمندسازی و توسعه پایدار روستایی

امروزه در رویکردهای توسعه به جای توجه به افزایش شاخص‌های رشد اقتصادی به افزایش فرصت‌های عمومی و نقش‌آفرینی گروه‌های مختلف تأکید می‌شود و توسعه پایدار یک اجتماع حاصل مشارکت همه اقشار می‌باشد، البته این مشارکت در گرو توجه به نیازها و مسائل مختلف اقشار جامعه و به‌طور کلی توانمندسازی آن‌ها می‌باشد در واقع ارزش‌های اصلی توسعه پایدار را باید در ارتقاء کیفیت زندگی یعنی توانمندسازی زنان و مردان در تأمین نیازهای اساسی، تلاش در جهت رفع اختلافات طبقاتی در جامعه، رشد آگاهی عمومی، اعتماد به نفس و اعتقاد عامه مردم به اهداف توسعه و حفظ امنیت و آزادی جستجو کرد (سعدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۶-۱۰۷). در این راستا برای حرکت در چارچوب توسعه روستایی، به‌ویژه در خصوص منابع انسانی توانمند، ابتدا باید از تغییرات فکری و نگرشی روستاییان آغاز کرد یعنی روستاییان طرز تلقی خود را نسبت به اهداف و ارزش‌های کاری و فعالیت در مناطق روستایی تغییر دهند. برای مثال، روستاییان باید خودشان به استقبال مسئولیت بروند، نه آنکه منتظر دستور بمانند، یعنی نگرش روستاییان نسبت به پدیده‌های پیرامونی عوض شود، از جمله کار خودشان را درست انجام دهند، در کارهای گروهی پیش‌قدم باشند، در فعالیت و کسب‌وکار روزمره خودشان ابتکار و خلاقیت به خرج دهند، به کیفیت همراه با کمیت توجه داشته باشند، در قبال کارهایی که انجام می‌دهند، پاسخگو باشند و هیچ کار غیرممکنی برای آن‌ها وجود نداشته باشد (حیدری ساریان، ۱۳۹۱: ۱۸۸-۱۶۹). به همین جهت امروزه توانمند یا توانمندسازی به یکی از مفاهیم اصلی توسعه پایدار تبدیل شده است به گونه‌ای که رابطه توانمندسازی با توسعه پایدار را می‌توان با سه شیوه بررسی کرد:

۱- توانمندسازی از اجزای توسعه پایدار است.

۲- توانمندسازی عامل توسعه پایدار تلقی می‌شود.

۳- توانمندسازی معلول توسعه پایدار به شمار می‌رود.

بر همین اساس دستیابی به توسعه پایدار بدون توانمندسازی روستاییان امکان‌پذیر نیست (حیدری ساریان و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۶). زیرا توانمندسازی از مؤلفه‌های جدید توسعه و از عناصر اصلی بازنگری مفهوم آن است و به معنای ایجاد قدرت قانونی، یا به سخن دیگر سرمایه‌گذاری به‌منظور تقویت قدرت قانونی برای تواناسازی و تفویض اختیار برای مردم است دلالت مستقیم توانمندسازی مقابله با عوامل بی‌قدرتی است با این نگاه، توانمندسازی به معنای قدرتمند شدن یا به عبارتی به قدرت دست یافتن جهت تسلط بر دیگران نیست، بلکه بیشتر قدرتی است که با دیگران جهت تغییر مؤثر و اثربخش تشریک‌مساعی می‌کند (رضوانی، ۱۳۹۸: ۱۰۸).

از آنجاکه شهرستان کرمان در اقلیم فراخشک و خشک قرار گرفته است و خشک‌سالی تهدیدی جدی برای اقتصاد روستاییان این منطقه به شمار می‌رود به گونه‌ای که این مسئله اثرات فراوانی بر زندگی و ساختار اجتماعی، اقتصادی و محیطی دارد و در جوامعی که اقتصاد آنان بر کشاورزی مبتنی است، به‌صورت کاهش تولید مواد غذایی، به دلیل کاهش سطح زیرکشت و عملکرد محصولات ظاهر می‌شود و سبب نابودی و تخریب اقتصاد روستاییان این منطقه و در نهایت مهاجرت می‌گردد که برای حل این معضل مهاجر فرستی، مشارکت مدنی افراد و حمایت‌های اجتماعی به‌سلامت اجتماعی و افزایش تاب‌آوری در مقابله با خشک‌سالی و درنهایت، افزایش توانمندسازی منجر می‌شود (سواری و دامنه، ۱۳۹۸: ۴۹-۱). توانمندسازی اقتصادی در میان جوامع روستایی در شرایط مخاطرات، آموزش و ظرفیت‌سازی است که این امر به افزایش بهره‌وری و کسب درآمد بیشتر کمک شایانی خواهد کرد و همچنین از راه‌های دیگر توانمندسازی اقتصادی روستاییان این شهرستان استفاده از طرح‌های درآمدزایی و پروژه‌های توسعه روستایی است که در کاهش فقر و افزایش رشد اقتصادی خانوارهای روستایی این منطقه مؤثر خواهد بود.

کاربردهای توانمندسازی در مناطق روستایی

۱- فقرزدایی: توانمندسازی به کاهش فقر و رفع محرومیت در مناطق روستایی کمک کرده و زمینه ایجاد اشتغال، کارآفرینی، انباشت سرمایه و سرمایه‌گذاری هر چه بیشتر را فراهم می‌کند و آن‌ها علاوه بر تأمین نیازهای اساسی خودشان در ابعاد اجتماعی و سیاسی پیشرفت کرده و بدین طریق منجر به توسعه روستایی می‌گردند، با توجه به توضیحات فوق، فقر، فقط مربوط به درآمد نیست بلکه قدرت، اعتماد، خودباوری، خودشکوفایی و پذیرش اجتماعی و در حل معضل فقر روستاییان مهم است.

۲- توانمندسازی به کارآفرینی ختم می‌شود: بر این اساس روستاییان نیروی کار و منابعی هستند که می‌توانند در توسعه اقتصادی بکار گرفته شوند در این رهیافت روستاییان برای کارایی بهتر و ارتقاء دانششان نیاز به خدمات ترویجی و دانش توانمندسازی خاص دارند، در اینجا نگاه اقتصادی مطرح است و هدف رسیدن به کارایی، افزایش تولید، و سرعت بخشی به رشد اقتصادی با استفاده از منابع انسانی ارزان قیمت روستا است.

۳- توانمندسازی به رفاه روستاییان منجر می‌شود: از آنجاکه مشکل روستاییان عدم خوداتکائی و وابستگی اقتصادی آنان است. ریشه فقر و ناتوانی روستاییان در عدم تحقق نقش تولیدکنندگی آنان به‌ویژه در کشاورزی است، رفاه و بهبودی یک جامعه به تضمین این امر بستگی دارد که همه اعضای آن احساس کنند که سهم و نقشی در آن داشته باشند و خود را از جریان اصلی جامعه مستثنی نکنند این حالت مستلزم آن است که همه گروه‌ها به‌ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر و روستاییان، برای بهبود یا حفظ بهبود و رفاه خود فرصت داشته باشند، ایجاد فرصت‌های مناسب برای روستاییان در زمینه ارتقاء وضع رفاهی‌شان، تلاشی در جهت تخصیص عادلانه منابع و مشارکت مردم حتی اقشار محروم و فقیر، در اعلام نظر و تصمیم‌گیری، نوعی عدالت محسوب می‌شود (آملی و رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۹۳: ۳۸).

۴- توانمندسازی به برقراری عدالت در مناطق روستایی می‌انجامد: در این نگرش روستاییان مشارکت‌کنندگان فعال قلمداد می‌شوند و مشارکت آنان مترادف با عدالت در نظر گرفته می‌شود، در این رویکرد، افزایش فرصت‌های شغلی و تولید درآمد از طریق دسترسی روستاییان به منابع تولید و توانمندسازی آن‌ها منتهی می‌شود نتایج این امر هم به کاهش فقر در نواحی روستایی می‌انجامد و به رشد اقتصادی کشور هم شتاب می‌بخشد. (حیدری ساریان و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۸).

۵- توانمندسازی به توسعه اقتصادی در مناطق روستایی کمک می‌کند: زیرا آسیب‌پذیری اقتصادی روستاییان عامل اصلی ناتوانی و بی‌قدرتی آنان قلمداد می‌شود. افزون بر این روستاییان با تحلیل انتقادی از زندگی خود و جامعه، ارتقای آگاهی‌ها و کسب مهارت‌های لازم برای انتخاب، سازمان‌دهی، جهت‌دهی تغییرات اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی خود را توانمند می‌سازند (حیدری ساریان، ۱۳۹۱: ۱۷۳).

بوم گردی در حیطه مراتع حریم روستایی، می‌تواند نقش مهمی را در متنوع سازی اقتصاد جوامع روستایی، در قالب صنعت گردشگری ایفا کند و همچنین، می‌تواند وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصادی ملّی (از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود استاندارد زندگی مردم محلی به شمار رود به‌علاوه این صنعت می‌تواند نقش عمده‌ای در توانمندسازی مردم محلی، توسعه منابع انسانی، تنوع‌بخشی، رشد اقتصادی و همچنین خلق فرصت‌های شغلی جدید، در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی داشته باشد (یگانه و ولائی، ۱۳۹۳: ۵۹). توانمندسازی جوامع محلی می‌تواند افراد یا گروه‌های هدف را قادر سازد تا دسترسی و کنترل بیشتری بر تعیین‌کننده‌های سلامت و منابع جامعه داشته و بتوانند بر شرایط پیرامون خود تأثیر بیشتری بگذارند و از این طریق بر سرنوشت خود حاکم گردند. در توانمندسازی، افزایش قدرت تصمیم‌گیری و انتخاب فرایندها حائز اهمیت است (امیری، ۱۳۹۶: ۱۸).

با توجه به مطالب بیان شده، بوم گردی در مراتع حریم روستاها می تواند نقش مهمی در متنوع سازی اقتصاد روستایی داشته باشد و با گسترش آن در نواحی روستایی می توان به پایداری جمعیت و اقتصاد این نواحی کمک نموده و زمینه دستیابی به توسعه پایدار را فراهم نمود. اما در عین حال می تواند اثرات متفاوت آثار مثبت و منفی قابل توجهی ایجاد نماید (امیری، ۱۳۹۶: ۳۱-۳۲).

آثار مثبت آن در بوم گردی فرصت های شغلی جدیدی را در مناطق روستایی ایجاد می کند که به حل مشکل بیکاری، کاهش نرخ مهاجرت روستا به شهرهای بزرگ و انتقال نیروی بیکار بخش کشاورزی و دامداری به سمت بخش های خدماتی کمک می کند که این امر برای افراد آن مناطق مفید است و باعث رونق نواحی روستایی می شود (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۹-۹۶). که یکی از راهکارهای مؤثر در توانمندسازی اقتصادی روستاییان شهرستان کرمان و جلوگیری از مهاجرت های بی رویه و تقویت اقتصاد روستا لزوم توجه به تقویت اقامتگاه های بوم گردی است که با توجه به شرایط منطقه و وجود گردشگران داخلی و خارجی، و وجود، تقویت و توسعه این اقامتگاه ها می تواند با اشتغال مستقیم، غیرمستقیم، القایی، ساختمانی سبب بهبود اوضاع اقتصادی روستاییان گردد و همچنین ارتقاء توانمندسازی زنان روستایی در ابعاد مختلف اقتصادی و اجتماعی از شرایط لازم جهت توسعه پایدار است و این امر در نواحی روستایی که زنان به صورت مستمر در فعالیت های اقتصادی خانواده مشارکت داشته اند از ضرورت بیشتری برخوردار است فعالیت های اقتصادی زنان روستایی نیز نقش مؤثری در اقتصاد روستایی دارد که این امر را می توان در روستاهای این منطقه به وفور یافت، تولید صنایع دستی (قالی بافی، پته، گلیم، حصیر بافی، ...) و کسب درآمد از این طریق سبب ارتقاء مقام و منزلت آن ها شده و این نگرش که زنان عناصری غیرفعال هستند که فقط وظیفه خانه داری دارند به مرور از اذهان آن ها زدوده خواهد شد

روش پژوهش

روش تحقیق مورد استفاده در این مطالعه از جنبه های مختلف قابل طرح است. از جنبه هدف، تحقیق حاضر کاربردی است و از بعد ماهیت و روش از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی است. طبق مطالعات صورت گرفته، از بین ۵۲۱ روستای دارای سکنه شهرستان کرمان، ۲۷ روستای گردشگر پذیر و دارای اقامتگاه های بوم گردی به عنوان جامعه آماری انتخاب شد. جهت تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده. بنابراین ۳۸۰ پرسشنامه محقق ساخته با ۷۵ سؤال تنظیم گردید که روایی آن به روش صوری تأیید شد. پایایی ساختاری پرسشنامه در زمینه توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی با ضریب ۰/۸۹۵ و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ با مقدار ۰/۸۵۳ تأیید شد. با توجه به فضای محدود برای انجام محاسبات، سؤالات در نرم افزار spss کامپیوت و به ۲۴ مورد تقلیل یافت. سپس به نرم افزار Smart. PLS انتقال داده شد. مهم ترین هدف تحلیل عاملی تأییدی (Smart-PLS) تعیین میزان توان مدل عاملی از قبل تعریف شده با مجموعه ای از داده های مشاهده شده است. به عبارتی این روش در صدد تعیین این مسئله است که آیا تعداد عامل هایی که اندازه گیری شده اند با آنچه بر اساس تئوری و مدل نظری انتظار می رفت انطباق دارد. در واقع به آزمون میزان انطباق و همنوایی بین سازه نظری و سازه تجربی تحقیق می پردازد (نیازی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۸؛ حبیب پور و صفری، ۱۳۸۸). مدل یابی معادلات ساختاری با رویکرد مبتنی بر واریانس یا رویکرد حداقل مربعات جزئی به عنوان دومین نسل روش های معادلات ساختاری می باشد. این رویکرد برخلاف رویکرد مبتنی بر کواریانس، وابستگی کمتری به حجم نمونه سطح سنجش متغیرها و نرمال بودن داده های توزیع شده دارد (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳). برای تحقق این امر تحلیل الگوی مناسب توسعه بوم گردی در توسعه روستاییان شهرستان کرمان از طریق شاخص ها و گویه های جدول شماره ۲ در قالب پرسشنامه رصد شده است:

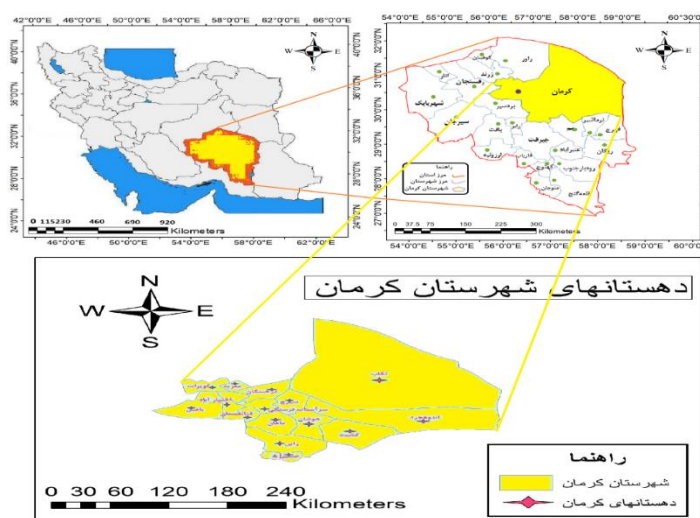
جدول ۲. شاخص‌های قابل سنجش در تحلیل الگوی توسعه بوم گردی دهستان‌های شهرستان کرمان

متغیر	شاخص	مؤلفه	گویه
تولید	اشتغال	اشتغال جوانان و زنان، اشتغال پایدار / فصلی، اشتغال خانوادگی / فردی، کاهش بیکاری، تنوع اشتغال	
	کارآفرینی	ایجاد کسب و کار کوچک و متوسط، رشد و شکوفایی فرصت‌های شغلی جدید، ایجاد انواع مشاغل خدماتی: خرده‌فروشی، آژانس، پمپ‌بنزین، رستوران، ساختمان‌سازی و...	
	درآمد	درآمد پایدار / فصلی	
	پس‌انداز	افزایش پس‌انداز	
	نقدینگی	میزان نقد شدن دارایی‌های مختلف	
	هزینه‌های زندگی	افزایش هزینه و مخارج زندگی	
	سرمایه‌گذاری	ورود سرمایه‌گذاران غیربومی به روستاها، افزایش توان سرمایه‌گذاری روستاییان در گردشگری	
	ارزش و قیمت کالاها	افزایش قیمت: زمین، محصولات و تولیدات، خدمات	
	وام و تسهیلات	بلاعوض و بدون ضامن، کم‌بهره	
	تولید	دامداری: حفظ و گسترش دامداری (دام بزرگ و کوچک، پرندگان، ماهی و زنبور و...)، تنوع تولید و عرضه لبنیات محلی، تخم‌مرغ، عسل، گوشت، مرغ	
تولید		کشاورزی: حفظ و گسترش اراضی کشاورزی و باغات، عرضه مستقیم و کاهش نقش دلالان، تنوع تولید صنایع دستی: حفظ و گسترش صنایع دستی و بومی، تنوع محصولات	
	فرآوری	برندسازی محصولات، بسته‌بندی، تبدیل و فرآوری انواع محصولات دامی و کشاورزی	
	خرید و فروش / توزیع	ایجاد و گسترش بازارهای محلی جهت فروش محصولات و صنایع، بازاریابی محصولات	
	رفاه	توان خرید مایحتاج اولیه، مسافرت، ماشین، کاهش فقر، فرستادن فرزندان به مدارس شهری، دانشگاه و...	
	معیشت / امنیت غذایی	توانایی فراهم کردن یا استفاده از کلیه گروه‌های مواد غذایی سالم، توانایی تولید و تأمین مواد غذایی در خود روستا، خودکفایی یا دسترسی همه مردم به غذای کافی و سالم، پایداری در دریافت غذا	
	توانمندسازی / توانا شدن اقتصادی	غلبه بر ناتوانی و وابستگی یا عدم وابستگی به منابع و تولیدات خارجی (شهر) و دولت برای روستاییان و زنان، حق دسترسی برابر به فرصت‌ها و منابع، زنجیره تأمین در روستا، داشتن مجوز و پروانه بهره‌برداری، غلبه بر موانع، خصوصی‌سازی تولیدات و خدمات روستایی: تغییر بر نحوه انجام فعالیت‌ها، خودتکایی، دسترسی برابر و راحت به منابع تولید، حمایت و توانمند شدن بخش‌های محروم جامعه،	
	سرمایه اجتماعی	مشارکت و همکاری، اعتماد، تعاملات اجتماعی صمیمانه، حفظ یکپارچگی (همبستگی) و انسجام اجتماعی - فرهنگی، مسئولیت‌پذیری، عضویت در گروه‌های محلی، آگاهی اجتماعی، حمایت از یکدیگر	
	توانمندسازی اجتماعی	احساس ارزش داشتن، حق مالکیت و تصمیم‌گیری، حق کنترل زندگی خود در محیط اجتماعی، قدرت تأثیرگذاری بر جریان تغییرات اجتماعی به‌منظور فراهم کردن نظام عادلانه اقتصادی در محدوده ملی و جهانی، برقراری یا دسترسی به عدالت برای همه افراد روستا، بهبود اعتماد به نفس روستاییان: خودباوری، بسیج انگیزه درونی برای رسیدن به اهداف (توسعه): تشویق افراد، انتقال قدرت به روستاییان، دسترسی بیشتر به خدمات و محصولات، افزایش فرصت مشارکت در فرآیندهای سیاسی	
	بهداشت و درمان	افزایش تعداد مراکز درمانی و بهداشتی، داروخانه، آب‌لوله‌کشی و تصفیه‌شده، تعبیه سطل زباله و جمع‌آوری بهداشتی زباله، فاضلاب، پزشک، ماما، نظافت محله‌ها، توجه به مقوله ورزش و سلامتی، تفکیک زباله	
	آموزش	افزایش تعداد مراکز آموزشی، افزایش سطح آگاهی و دانش، توجه به دانش بومی، سطح سواد و تحصیلات، حفظ و تقویت زبان و لهجه بومی، یادگیری زبان خارجی، افزایش انواع اطلاع‌رسانی و آموزش مرتبط با گردشگری، افزایش مهارت‌ها، تأسیس کتابخانه عمومی، افزایش خرید کتاب، افزایش ساعت مطالعه افراد	
باورها و فرهنگ‌ها	آداب و رسوم	حفظ و گسترش آداب و رسوم، نحوه برگزاری و برپایی، میزان اجرای: جشن و عروسی، عزاداری، مناسبت‌ها، بازی‌ها، موسیقی، رقص، نمایش	
		حفظ و گسترش باورها و فرهنگ‌ها، تخریب باورها و فرهنگ‌ها، غذاها و شیرینی‌های محلی و روش‌های پخت و تهیه، سفره‌آرایی، استقبال یا پذیرایی از مهمان یا گردشگر، آراستگی خانه و ادوات آن، تجربیات، افسانه‌ها و داستان‌ها و اسطوره‌ها، سبک زندگی:	

نوع پوشش، زبان و لهجه، نوع غذا خوردن، ظروف، نوشیدنی‌ها، نحوه رفتار، هنر و مهارت‌ها	
آرامش، راحتی، دسترسی، رفاه، رضایت، سلامت جسم و روان، تفریح و اوقات فراغت، آزادی، ساختار و کیفیت روابط اجتماعی افراد در جامعه، احساس سرزندگی، شادی و خوشبختی در محیط روستا، لذت از ورزش و مطالعه	کیفیت زندگی
مهاجرت به شهر، مهاجرت معکوس، جوانی / پیری جمعیت (ساختار)، پایداری جمعیت	جمعیت
حفظ و گسترش معماری بومی، تخریب معماری بومی، حفظ تناسب معماری با محیط طبیعی و فرهنگ جامعه، حفظ و ثبت بناهای تاریخی (مساجد، کاروان‌سرا، زیارتگاه‌ها، قلعه، مقبره، حمام و...)، سیاه‌چادر	جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی

محدوده مورد مطالعه

شهرستان کرمان بین ۵۶ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۹ دقیقه طول شرقی، و ۳۰ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۱۹ دقیقه عرض شمالی، در ارتفاع ۱۷۵۵ متری از سطح دریا واقع شده است. مساحت این شهر ۱۴۰۰۰ هکتار می‌باشد و در یک موقعیت پای کوهی قرار دارد. از شمال به بخش شهداد و چترود، از جنوب به بخش‌های راین و گلباف، از مشرق به شهرستان شهداد و از مغرب به شهرستان باغین و بردسیر محدود می‌باشد. بر اساس تقسیمات کشوری سال ۱۳۹۵ دارای شانزده دهستان (ماهان، قناتستان، اندوهجرد، تکاب، سیرچ، جوشان، کشیت، اختیارآباد، باغین، درختگان، زنگی‌آباد، سرآسیاب فرسنگی، حسین‌آباد گرو، راین، کویرات و معزیه) و ۵۲۱ سکونتگاه روستایی دارای سکنه می‌باشد (شهرداری کرمان، ۱۴۰۱).

شکل ۱. موقعیت شهرستان و دهستان‌های کرمان (مأخذ: سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۴۰۲)

روستاهای منتخب بوم‌گردی شهرستان کرمان در طول ادوار مختلف دچار تغییر و تحولات فراوانی شده‌اند. یعنی به دلایل مختلف اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و محیطی با افزایش و کاهش جمعیتی مواجه شده‌اند. لیکن در این پژوهش دوره زمانی ۸۵ تا ۹۵ مدنظر است. در این دوره از نظر نرخ رشد جمعیت روستاهای قناتستان، دولت‌آباد، ده‌سیف و باقرآباد با رشد منفی به ترتیب ۷/۳-، ۴/۳۲-، ۳/۶۳- و ۲/۷۸- مواجه بوده، و از لحاظ نرخ مهاجرت روستاهای راین (۴۷۸)، قناتستان (۱۵۸)، چوپار (۸۱)، سکنج و سیرچ (۳۴) و شفیع‌آباد (۳۱) به ترتیب در رتبه‌های ۱ تا ۵ قرار دارند. که توضیحات آن در جدول ذیل آورده شده است.

جدول ۳. تعداد و نرخ رشد جمعیت روستاهای منتخب توسعه بوم گردی در بازه زمانی ۵۰ سال (۴۵ - ۹۵)

نام روستا	جمعیت سال ۴۵	جمعیت سال ۵۵	جمعیت سال ۶۵	جمعیت سال ۷۵	جمعیت سال ۸۵	جمعیت سال ۹۵	نرخ رشد ۵۵-۴۵	نرخ رشد ۶۵-۵۵	نرخ رشد ۷۵-۶۵	نرخ رشد ۸۵-۷۵	نرخ رشد جمعیت ۸۵-۴۵	پیش بینی (۲۰ ساله)	نرخ مهاجرت
پیرغیب بالا	۵۴	۸۱	۷۰	۷۳	۷۷	۱۵۶	۳/۰۹	-۱/۴۴	۰/۴۲	۰/۵۳	۷/۳۱	۶۰۳,۶۷۰	۷
هنزا	۲۱	۴۸	۱۰۲	۹۹	۶۸	۲۴۴	۸/۶۱	۷/۸۲	-۰/۲۹	-۳/۶۸	۱۳/۶۲	۲۸۱۱,۶۳	۲۱
دولت آباد	۱۸۱	۱۴۴	۲۶۵	۱۷۲	۱۵۴	۹۹	-۲/۲۶	۶/۲۸	-۴/۲۳	-۱/۰۹	-۴/۳۲	۴۳,۷۵	۱۲
ملک آباد	۸۱	۸۲	۱۲۹	۱۳۴	۹۹	۱۱۲	۰/۱۲	۴/۶۳	۰/۳۸	-۲/۹۸	۱/۲۴	۱۳۶,۶۶	۳
ده سیف	۸۸	۶۸	۱۰۸	۸۶	۱۱۰	۱۰۶	-۲/۵۴	۴/۷۳	-۲/۲۵	۲/۴۹	-۳/۶۳	۸۶,۶۹	۴
زیارتگاه	۶۵	۷۷	۱۰۵	۱۱۹	۱۱۹	۱۴۳	۱/۷۰	۳/۱۵۰	۱/۲۵	۰	۱/۸۵	۱۷۴,۴۸	۱۲
شفیع آباد	۱۰۶	۷۹	۱۴۵	۱۷۴	۸۵	۱۳۱	-۲/۸۹	۶/۲۶	۱/۸۳	-۶/۹۱	۴/۴۲	۲۸۷,۰۳	۳۱
هونک	۳۲۰	۱۱۴۲	۲۲۲۶	۲۶۶۱	۳۰۲۱	۳۳۲۳	۱۳/۵۶	۶/۹۰	۱/۸۰	۱/۲۷	۰/۹۵	۱,۰۰۷۰۰	۹
کشیتویه	۴۶	۸۱	۱۱۷	۱۰۷	۱۱۳	۱۱۲	۵/۸۲	۳/۷۴	-۰/۸۸	-۰/۵۴	-۰/۰۸	۹۵,۴۴۲	۱
سیرج	۱۷۸۸	۱۸۹۱	۲۱۴۸	۱۸۹۵	۱۶۸۸	۱۵۵۰	-۰/۵۶	۱/۲۸	-۱/۲۴	-۱/۱۵۰	-۰/۸۴	۱,۳۲۰۸	۳۴
بی بی حیات	۶	۱	۲	۴۵	۲۲۸	۳۵۲	-۱۶/۴۰	۷/۱	۳۶/۵۲	۱۷/۶۱	۴/۴۳	۷۷۱,۲۷۵	۱۸
کشیت	۴۰۶	۴۷۸	۷۲۵	۶۷۶	۳۰۴	۱۳۴۹	۱/۶۴	۴/۲۵	-۰/۶۹	-۷/۶۸	۱۵/۱۷	۲۰,۴۴۱	۲۴
قناتستان	۲۰۳۴	۱۴۷۶	۱۰۹۵	۱۰۵۸	۲۴۴۹	۱۱۴۷	-۳/۱۵	-۲/۹۴	-۰/۳۴	-۸/۷۵	-۷/۳۰	۲۶۸۶۷	۱۵۸
ولی آباد	۸۰	۱۱۲	۱۴۰	۱۰۳	۱۴۸	۲۴۴	۳/۴۲	۲/۲۵	-۳/۰۲	۳/۶۹	۴/۲۳	۵۳۴,۶۳۴	۸
ده بالا	۱۰	۲۳۳	۲۱۶	۱۱۲	۲۳۲	۲۸۹	۳۶/۴۰	-۰/۷۵	-۶/۳۵	۷/۵۵	۲/۲۲	۴۲۹,۴۳۸	۱۹
سکنج	۳۱۶	۳۸۴	۷۵۲	۴۲۱	۴۴۳	۱۰۴۵	۱/۹۶	۶/۹۵	-۵/۶۳	-۰/۵۱	۸/۹۶	۴۸۷۰,۷۰	۳۴
باقرآباد	۲۸	۱۴	۳۷	۷۵۶	۸۲۲	۶۲۰	-۶/۶۹	۱۰/۲۰	۳۵/۲۱	-۰/۸۴	-۲/۷۸	۴۱۳,۹۱۶	۲۸
چشمه حسین آباد	۴۲	۲۳۲	۴۵	۱۰	---	---	۱۸/۶۳	-۱۵/۱۲	-۱/۳۹	۰	۰	۰	۰
بلبلوئیه	۲۷۸	۴۷	۲۴	۱۰	---	---	-۱۶/۲۸	-۶/۵۰	۸/۳۸	۰	۰	۰	۵
کهن یاور	---	---	۳	۳	---	---	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
ده شیب	۹۲	۱۳	۵۸	۲۲	۱۳۵	۱۳۴	-۱۷/۷۷	۱۶/۱۳	-۹/۲۳	۱۹/۸۹	-۰/۰۷	۱,۹۵۵	۱
ده لولو	۳۲۷	۳۴۰	۲۴۴	۹۶	۳۰۷	۲۸۱	۰/۳۹	-۳/۲۶	-۸/۹۰	۱۲/۳۲	-۰/۸۸	۲,۰۰۳	۱۹
جوپار	۴۶۹۰	۳۸۹۸	۳۶۸۸	۳۷۸۲	۳۸۳۰	۳۶۰۷	-۱/۸۳	-۰/۵۵	-۰/۲۵	-۰/۱۲	-۰/۵۹	۳,۱۷۴	۸۱
ظهرواد راین	۱	۱۰	۱۲	۲۰	۱۸	۲۵	۲۵/۸۹	۱/۸۳	۵/۲۴	-۱/۰۴	۳/۳۳	۴۵,۱۵	۴
ماهان	۱۱۵۲۵	۱۲۳۶۲	۱۴۸۷۵	۱۵۳۷۸	۱۶۷۸۷	۱۹۴۲۳	-۰/۷۰	۱/۸۶	-۰/۳۳	-۰/۸۸	۱/۴۶	۲۳۶۹۹,۷۵	۷
راین	۷۳۲۱	۸۴۹۵	۸۸۷۳	۹۲۳۲	۹۶۲۳	۱۰۲۸۶	۱/۴۹	-۰/۴۳	-۰/۳۹	-۰/۴۱	-۰/۶۶	۵۲۴۱	۴۷۸
شهداد	۳۷۹۰	۳۸۰۲	۳۸۹۵	۳۹۷۳	۴۰۹۷	۵۱۲۱۷	-۰/۰۳	-۰/۲۴	-۰/۱۹	-۰/۳۰	۲۸/۷۳	۷۱۳۸۶۰۷	۶۰

یافته ها

در این بخش، با استفاده از تحلیل های آماری سعی شده، داده های تحقیق، به منظور نیل به هدف تحقیق، مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. لذا در ابتدا تحلیل توصیفی داده ها، سپس تحلیل استنباطی بیان می شوند. داده های توصیفی از طریق نرم افزار اس پی اس و داده های استنباطی از طریق نرم افزار مربوط به آن یعنی اسمارت پی ال اس مورد بررسی قرار گرفته اند.

در بررسی ویژگی های جمعیت شناختی جامعه آماری پژوهش مشخص شد که، فراوانی و درصد مشارکت مردان (۶۶/۶) بیشتر از زنان (۳۳/۳) بوده است. دلیل آن این است که سهم و نگاه مردان به توسعه بوم گردی و بعضاً کسب درآمد از این نوع گردشگری به مراتب بیشتر از زنان بوده است. یا به نوعی میزان ورود به این مقوله در بین مردان بیشتر است. از طرفی چون پرسشنامه ها در بین سرپرستان خانوارها توزیع شده، درصد بالایی مردان حاکی از سرپرستی بالای آنان در بین خانوارهای روستایی است. از مجموع ۳۸۰ نفر نمونه آماری ۱۴ درصد ۲۵ تا ۳۴ سال، ۳۷ درصد ۳۵ تا ۴۴ سال، ۴۹ درصد

۴۵ تا ۵۴ سال، ۹ درصد ۵۵ تا ۶۴ سال و ۱ درصد بالای ۶۵ سال به بالا می‌باشند. این امر نشان‌دهنده این موضوع است که رده سنی غالب، نمودی از شناخت، کاربرد و توجه به موضوع مطروحه در بین طبقات سنی است. به‌طوری‌که رده سنی ۴۵ تا ۵۴ سال بیشترین درصد و فراوانی را در بین پاسخگویان داشته. لذا بیانگر این امر است که اگر دیگر رده‌های سنی توجه بیشتری به مسئله داشته باشند منجر به توسعه هر چه بهتر توسعه بوم‌گردی و نهایتاً توانمند شدن آن‌ها خواهد شد. به لحاظ تحصیلاتی در بین نمونه آماری ۱۹ درصد کاردانی، ۵۱ درصد کارشناسی، ۲۹ درصد ارشد و ۱ درصد دکترا می‌باشند. این موضوع نشان‌دهنده نقطه قوت روستائیان در زمینه بوم‌گردی است. و بعضاً به‌عنوان یک پتانسیل در نظر گرفته شود.

روش Smart-PLS

روابط میان متغیرها در این روش با استفاده از یک سری معادلات ساختاریافته تجزیه و تحلیل می‌شوند. این معادلات ساختاریافته در قالب مدل‌هایی ترسیم می‌شوند که به محقق امکان مفهوم‌سازی تئوری‌های پژوهش را با استفاده از داده‌ها می‌دهد.

مراحل مدل‌سازی در معادلات ساختاری

تعیین مدل: در این مرحله ابتدا ادبیات نظری پیرامون یک موضوع و مشتقات آن بررسی شده و سازه‌های دخیل در آن موضوع خاص شناسایی می‌شوند؛ شناسایی سنج سازه‌ها: پس از ترسیم مدل حاوی سازه‌ها و روابط میان آن‌ها نوبت به ترسیم متغیرهای آشکار مربوطه به سازه‌ها می‌رسد. در واقع در این مرحله چگونگی سنجش سازه‌ها را مشخص می‌نمایند؛ **تخمین روابط بین مدل:** بعد از ترسیم مدل با تمامی اجزا آن، نوبت به تخمین روابط حاوی متغیرهای آشکار و پنهان در مدل می‌رسد. این روابط در دو نوع درونی و بیرونی هستند. با انتخاب رویکرد حداقل مربعات جزئی (PLS) و نرم‌افزار Smart PLS ضرایب بار عاملی به همراه مقادیر t توسط نرم‌افزار محاسبه می‌شود و به محقق امکان تفسیر روابط بیرونی و درونی را می‌دهد. **ارزیابی مدل:** برای اینکه بتوان نتایج حاصل از تخمین روابط مدل را تفسیر نمود، ابتدا باید میزان تناسب مدل یا برازش آن را مشخص کرد. بدین معنی که آیا مدلی که اساس مبانی نظری پیشین بوده است، با داده‌های گردآوری شده از نمونه آماری تحقیق متناسب بوده یا خیر؟ در این مرحله بسته به انتخاب رویکرد و نرم‌افزار مربوطه نحوه بررسی برازش مدل متفاوت است. **اصلاح مدل:** در صورتی که نتایج ارزیابی مدل در مرحله چهارم مدل‌سازی در SEM (معادلات ساختاری)، عدم برازش و یا برازش ضعیف مدل را نشان داد، می‌بایست اقدام به اصلاح مدل از طرق مختلف نمود. نکته مهم در اصلاح مدل این است که تغییرات اعمال شده روی مدل برای رسیدن به برازش بهتر نباید بیش از حد باشد. زیرا مدل ساخته شده توسط محقق دارای پشتوانه‌ای علمی بوده و از ادبیات نظری مرتبط استخراج گردیده است. **تفسیر نتایج برآمده از مدل:** پس از اصلاح مدل و اطمینان از کفایت برازش مدل، محقق مجاز است که نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش را تفسیر نماید. در این مرحله اعداد و مقادیر حاصل از تحلیل داده‌های تحقیق، به عبارات ساده و قابل فهم برای مخاطب تبدیل شده و به وی گزارش داده می‌شود.

بار عاملی مقدار عددی است که میزان شدت رابطه میان یک متغیر پنهان و متغیر آشکار مربوطه را طی فرآیند تحلیل مسیر مشخص می‌کند. هرچه مقدار بار عاملی یک شاخص در رابطه با یک سازه مشخص بیشتر باشد، آن شاخص سهم بیشتری در تبیین آن سازه ایفا می‌کند. همچنین اگر بار عاملی یک شاخص منفی باشد، نشان‌دهنده تأثیر منفی آن در تبیین سازه مربوطه می‌باشد. به بیان دیگر سؤال مربوط به آن شاخص به صورت معکوس طراحی شده است. در خصوص مقدار مجاز برای بارهای عاملی و آمار تی مربوط به شاخص‌ها، تحقیقات مختلفی صورت گرفته است. برخی از این تحقیقات مقدار مناسب برای بار عاملی را مقدار $0/4$ و مقدار مناسب برای آماره تی را $1/96$ در نظر گرفته‌اند (Hollande, 1999). با این وجود،

برخی دیگر از محققان (Ryvard & Hough, 1988)، مقدار مجاز برای بار عاملی شاخص‌ها را ۰/۵ در نظر گرفته‌اند. در این تحقیق نیز بر اساس نظر این محققین، حداقل بار عاملی ۰/۵ و مقدار مجاز برای آماری تی نیز ۱/۹۶ در نظر گرفته شده است. چنانچه شاخص‌های تحقیق نتوانند هر کدام از این مقادیر مجاز را به دست بیاورند، از مدل حذف شده و سپس مجدداً مدل جدید را بر اساس این داده‌های حذف شده، اجرا می‌کنیم. جدول زیر نتایج به دست آمده برای بار عاملی و آمار تی شاخص‌های تحقیق را نشان می‌دهد.

جدول ۴. نتایج کلی مدل بیرونی توسعه بوم گردی با توجه به شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی دهستان‌ها

شاخص	بار عاملی	آماره تی	شاخص	بار عاملی	آماره تی
اشتغال	۰/۸۳۹	۹/۱۴۳	آموزش	۰/۶۷۴	۹/۸۹۹
کارآفرینی	۰/۸۵۶	۱۰/۰۹۰	آداب و رسوم	۰/۸۴۵	۲۴/۷۶۵
درآمد	۰/۷۳۶	۶/۷۸۴	باورها و فرهنگ‌ها	۰/۸۵۱	۲۹/۱۰۶
پس انداز	۰/۷۰۸	۸/۱۰۵	کیفیت زندگی	۰/۶۰۵	۶/۰۱۳
نقدینگی	۰/۷۷۴	۵/۳۵۳	جمعیت	۰/۸۱۳	۱۹/۳۶۰
هزینه‌های زندگی	۰/۸۴۲	۷/۴۵۴	جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی	۰/۸۴۳	۴/۴۱۸
سرمایه گذاری	۰/۶۲۶	۳/۲۷۵	بهداشت و درمان	۰/۷۳۵	۱۳/۰۴۹
ارزش و قیمت کالاها	۰/۸۹۰	۷/۰۵۶	توانمندسازی اجتماعی	۰/۷۵۵	۱۴/۲۹۸
وام و تسهیلات	۰/۸۷۰	۸/۵۷۹	سرمایه اجتماعی	۰/۸۱۶	۱۹/۱۳۵
تولید	۰/۶۴۷	۸/۲۱۴	توانمندسازی / توانا شدن اقتصادی	۰/۹۲۸	۵۲/۰۱۹
فرآوری	۰/۸۲۷	۳/۱۰۱	معیشت/ امنیت غذایی	۰/۸۹۶	۴۱/۵۳۲
خریدوفروش/ توزیع	۰/۸۵۷	۲۴/۸۷۷	رفاه	۰/۹۰۵	۳۸/۷۰۰

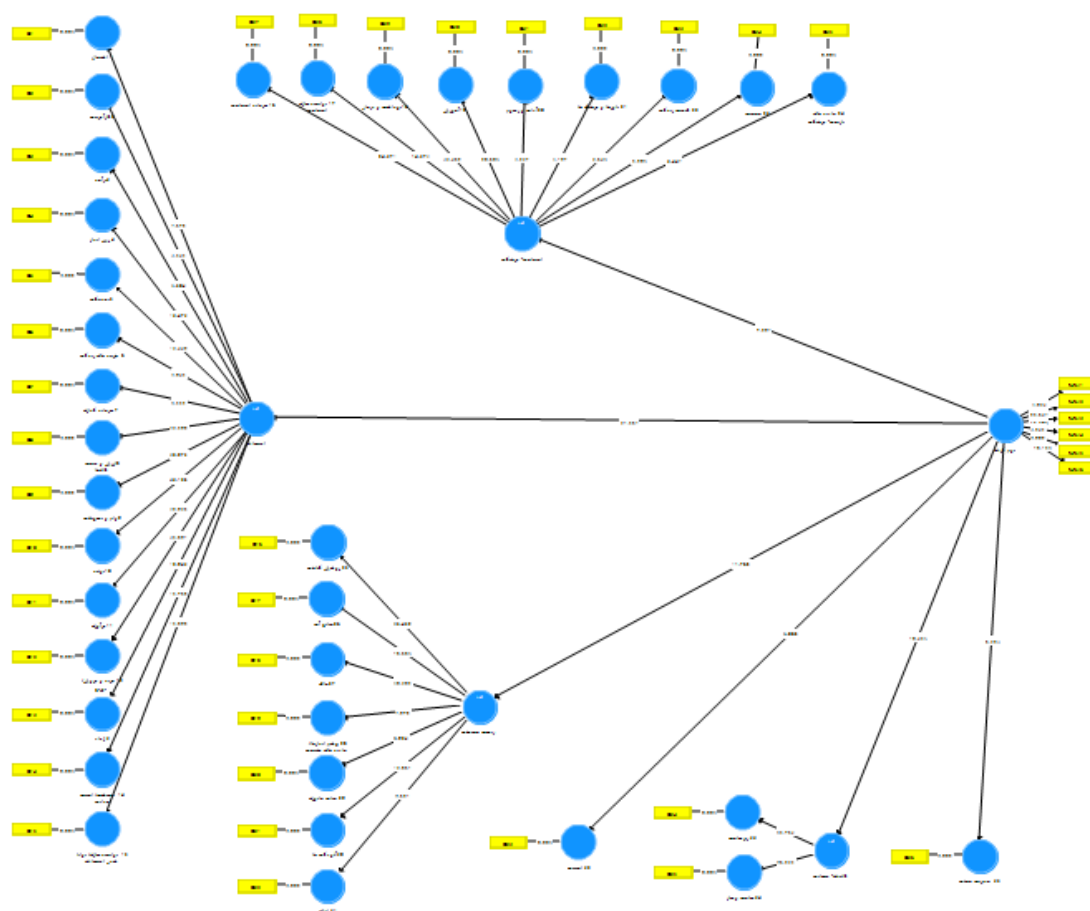
در جدول شماره ۴ بار عاملی مشاهده در اکثر موارد مقداری بزرگ‌تر از ۰/۵ دارد که نشان می‌دهد همبستگی مناسبی بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود وجود دارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت هر متغیر اصلی به درستی مورد سنجش قرار گرفته است. لذا با توجه به نتایج این جدول می‌توان به صورت جزئی بیان نمود که توسعه بوم گردی در زمینه توانمندی اقتصادی و اجتماعی توانسته است موفق عمل نماید.

ضرایب معناداری Z (مقادیر t-value)

معیار اصلی برای بررسی معناداری روابط بین متغیرهای تحقیق، توجه به مقدار آمار تی می‌باشد، بدین گونه که هر کدام از متغیرها و روابط بین آن‌ها که آماری تی بیشتر از ۱/۹۶ داشته باشند، مورد تأیید قرار می‌گیرد. در غیر این صورت، می‌بایست از مدل حذف شده و مجدداً مدل جدید را بدون آن متغیر بررسی کنیم. در واقع، زمانی که آماره تی بزرگ‌تر از ۱/۹۶ باشد، بدین معناست که آن رابطه در سطح معناداری اطمینان ۹۵ درصد مورد قبول واقع می‌شود (داوری و رضازاده، ۱۳۹۲). جدول زیر نتایج ضرایب معناداری را نشان می‌دهد.

جدول ۵. ضرایب معناداری Z (مقادیر t-value)

ردیف	مسیر	مقادیر t-value
۱	توسعه بوم گردی ← بعد اقتصادی	۱۳/۶۳۹
۲	توسعه بوم گردی ← بعد اجتماعی- فرهنگی	۵/۱۱۵

شکل ۱. مقدار ضریب (t) مدل ساختاری تحقیق

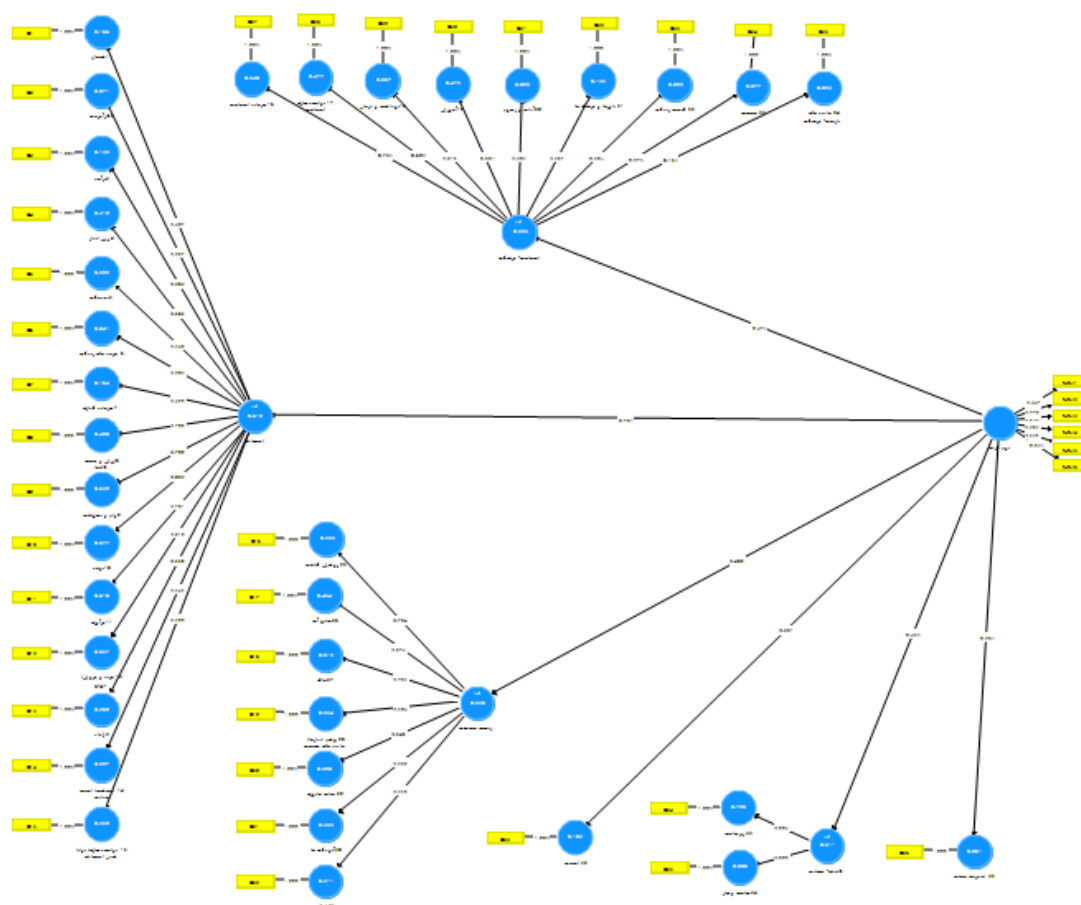
آمار به دست آمده از جدول شماره ۵ حاکی از آن است که توسعه بوم گردی در زمینه توانمندسازی اقتصادی با ضریب ۱۳/۶۳۹ و در زمینه توانمندسازی اجتماعی با ضریب ۵/۱۱۵ مورد قبول واقع شده است.

ضرایب رگرسیونی مسیرها

در این بخش ضرایب رگرسیونی مسیرها مورد بررسی قرار می گیرد. در واقع ضریب رگرسیونی، میزان تأثیر هر متغیر بر متغیر وابسته خود را نشان می دهد. برای تکمیل برازش مدل ساختاری از این معیار استفاده می شود. جدول زیر خلاصه این نتایج را نشان می دهد.

جدول ۶. ضرایب رگرسیونی (بتا) مسیرها

ردیف	مسیر	ضریب رگرسیونی
۱	توسعه بوم گردی ← بعد اقتصادی	۰/۵۸۲
۲	توسعه بوم گردی ← بعد اجتماعی- فرهنگی	۰/۳۷۲

شکل ۲: مقدار ضریب رگرسیونی مدل ساختاری تحقیق

میزان تأثیر بین متغیر وابسته و مستقل در شکل شماره ۲ با استفاده از ضریب مسیر ارائه شده است. همان طور که در شکل بالا مشاهده می شود ضرایب مسیر در حالت استاندارد هستند و مقدار آن ها بین ۱- تا ۱+ تغییر می کند. هرچه مقدار ضریب مسیر به یک و یا منفی یک نزدیک تر باشد تأثیرگذاری آن مسیر بیشتر است. ضریب استاندارد مدل های بیرونی (بارهای عاملی) به نوعی نشان دهنده اعتبار ساده است.

توسعه بوم گردی بر بعد اقتصادی روستاهای منطقه کرمان تأثیر مثبتی داشته است. برای توضیح اثرات بوم گردی بر توانمندسازی روستاییان، از روش مدل سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. مقدار آماره (T-Value) و ضریب مسیر (بتا) در جدول (۷) آمده است.

جدول ۷. نتایج آزمون (T-Value) و ضریب مسیر در مورد تأثیر بوم گردی در توانمندسازی روستایی در بعد اقتصادی

مقدار آماره (T-Value)	ضریب مسیر (بتا)	وضعیت
۱۳/۶۳۹	۰/۵۸۲	پذیرش

آنچه نتایج نشان می دهد، مقدار (T-Value) ۱۳/۶۳۹ می باشد که از ۱/۹۶ بزرگ تر شده است؛ مقدار ضریب مسیر (بتا) برابر ۰/۵۸۲ شده است که از وضعیت مناسبی برخوردار می باشد؛ به بیان دیگر به ازای یک واحد تغییر در توسعه بوم گردی، بعد اقتصادی به میزان ۵۸/۲ درصد تغییر پیدا خواهد کرد.

در مورد اینکه آیا بوم‌گردی بر ابعاد اجتماعی- فرهنگی روستاهای منطقه کرمان توانسته است اثر مثبتی بگذارد، از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. مقدار آماره (T-Value) و ضریب مسیر (بتا) برای بررسی و پاسخ به این سؤال آمده است.

جدول ۸. نتایج آزمون (T-Value) و ضریب مسیر در مورد تأثیر بوم‌گردی در توانمندسازی در بعد اجتماعی- فرهنگی

مقدار آماره (T-Value)	ضریب مسیر (بتا)	وضعیت
۵/۱۱۵	۰/۳۷۲	پذیرش

آنچه نتایج نشان می‌دهد، مقدار (T-Value) ۵/۱۱۵ می‌باشد که از ۱/۹۶ بزرگ‌تر شده است، لذا پاسخ به این سؤال مورد قبول و پذیرش واقع گردیده است و مقدار ضریب مسیر (بتا) برابر ۰/۳۷۲ شده است که از وضعیت مناسبی برخوردار می‌باشد؛ به بیان دیگر به ازای یک واحد تغییر در توسعه بوم‌گردی، بعد اجتماعی- فرهنگی به میزان ۳۷/۲ درصد تغییر پیدا خواهد کرد.

بحث

امروزه در رویکردهای توسعه به‌جای توجه به افزایش شاخص‌های رشد اقتصادی به افزایش فرصت‌های عمومی و نقش‌آفرینی گروه‌های مختلف تأکید می‌شود و توسعه پایدار یک اجتماع حاصل مشارکت همه اقشار می‌باشد، البته این مشارکت در گرو توجه به نیازها و مسائل مختلف اقشار جامعه و به‌طور کلی توانمندسازی آن‌ها می‌باشد. یکی از فعالیت‌های مهمی که می‌تواند بر توانمندسازی روستاییان، تأثیر بسزایی داشته باشد، بوم‌گردی است. بر اساس بررسی‌ها بوم‌گردی می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی داشته باشد. در شهرستان کرمان، مطالعات نشان داده‌اند که توسعه بوم‌گردی توانسته است در دو بعد توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی تأثیرگذار باشد. برخی از جنبه‌های مهم این تأثیرات را می‌توان در دو قسمت؛ توانمندسازی اجتماعی: افزایش تعاملات اجتماعی، حفظ فرهنگ بومی و ایجاد حس تعلق در میان ساکنان روستاها. توانمندسازی اقتصادی: ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، افزایش درآمد خانوارهای روستایی و توسعه زیرساخت‌های گردشگری اشاره کرد. در این راستا هدف این پژوهش؛ تحلیل اثرات توسعه بوم‌گردی بر توانمندسازی روستاییان شهرستان کرمان است. بعد از بررسی کتابخانه‌ای مسئله به پیمایش آن به شکل پرسشنامه و بعضاً مصاحبه پرداخته شد. پس از جمع‌آوری داده‌ها، به روش مدل‌سازی معادلات ساختاری ارتباط بین متغیرها تحلیل آماری شد. بنا بر نتایج به‌دست‌آمده بوم‌گردی عموماً در هر دو بعد توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی تأثیرات مثبتی داشته اما میزان آن در مؤلفه‌های مختلف متفاوت بود. به‌نحوی که بار عاملی مشاهده‌شده در اکثر موارد مقداری بزرگ‌تر از ۰/۶ دارد که نشان می‌دهد همبستگی مناسبی بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط وجود دارد.

نتیجه‌گیری

گردشگری در نواحی روستایی موجب تغییرات و اثرات مثبتی بر ابعاد مختلف زندگی روستایی می‌شود. این اثرات می‌تواند در جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی و ... باشد. یکی از این اثرات که بسیار پررنگ و تأثیرگذار است، اثرات آن بر توانمندی روستاییان و بهبود توانایی‌های آنان است. در این تحقیق به بررسی اثرات اقامتگاه‌های بوم‌گردی به‌عنوان یکی از جلوه‌های گردشگری روستایی پرداخته شد. بر اساس نتایج مشخص شد که فراوانی و درصد مشارکت مردان (۶۶/۶)

بیشتر از زنان (۳۳/۳) بوده است. دلیل آن این است که سهم و نگاه مردان به توسعه بوم گردی و بعضاً کسب درآمد از این نوع گردشگری به مراتب بیشتر از زنان بوده است. یا به نوعی میزان ورود به این مقوله در بین مردان بیشتر است. از طرفی چون پرسشنامه‌ها در بین سرپرستان خانوارها توزیع شده، درصد بالای مردان حاکی از سرپرستی بالای آنان در بین خانوارهای روستایی است. از مجموع ۳۸۰ نفر نمونه آماری ۱۴ درصد ۲۵ تا ۳۴ سال، ۳۷ درصد ۳۵ تا ۴۴ سال، ۴۹ درصد ۴۵ تا ۵۴ سال، ۹ درصد ۵۵ تا ۶۴ سال و ۱ درصد بالای ۶۵ سال به بالا می‌باشند. این امر نشان‌دهنده این موضوع است که رده سنی غالب، نمودی از شناخت، کاربرد و توجه به موضوع مطروحه در بین طبقات سنی است. به طوری که رده سنی ۴۵ تا ۵۴ سال بیشترین درصد و فراوانی را در بین پاسخگویان داشته. لذا بیانگر این امر است که اگر دیگر رده‌های سنی توجه بیشتری به مسئله داشته باشند منجر به توسعه هر چه بهتر توسعه بوم گردی و نهایتاً توانمند شدن آن‌ها خواهد شد. به لحاظ تحصیلاتی در بین نمونه آماری ۱۹ درصد کاردانی، ۵۱ درصد کارشناسی، ۲۹ درصد ارشد و ۱ درصد دکترا می‌باشند. این موضوع نشان‌دهنده نقطه قوت روستائیان در زمینه بوم گردی است. و بعضاً به عنوان یک پتانسیل در نظر گرفته شود. همچنین مدل کلی برآزش نشان داد توسعه بوم گردی در زمینه توانمندسازی اقتصادی ۵۸۲/۰ و در زمینه توانمندسازی اجتماعی ۳۷۲/۰ توانسته است موفق بوده و به میزان قابل قبولی در توسعه روستاها مؤثر واقع گردد. اما بایستی در زمینه تأمین زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی جهت نزدیک شدن بیشتر ضرایب مدل‌ها به یکدیگر کوشید. حال بر مبنای آنچه گفته شد نتایج این پژوهش را می‌توان با نتایج مطالعه‌ای هانگ و همکاران (۲۰۲۳) مبنی بر تحقیقات اولیه در مورد عوامل تعیین کننده اکوتوریسم پایدار با توجه به استانداردهای بین‌المللی، تیواری (۲۰۲۲) مبنی مزایای بالقوه اکوتوریسم و بهبود معیشت پایدار آدی وجایا (۲۰۲۰) مبنی بر توانمندسازی جامعه از طریق بهره برداری پتانسیل‌های گردشگری روستایی عباسی و همکاران (۱۴۰۱)، مبنی بر طراحی مدل توسعه کارآفرینی اکوتوریسم روستایی و پرچکانی و عزیزی (۱۳۹۸) مبنی بر نقش توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم همسو بوده است. در پایان به منظور توسعه بوم گردی در زمینه توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی روستاهای شهرستان کرمان پیشنهادهایی به شرح ذیل مطرح می‌شود

برای تقویت توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی روستائیان ضعف‌ها و پتانسیل‌های روستاها مدنظر باشد؛ در زمینه توانمندسازی روستائیان بایستی مبحث آموزش آن‌ها به صورت جدی توسط ارگان‌ها و سازمان‌های مربوطه پیگیری گردد.

تقویت روحیه مشارکت طلبی بیشتر زنان و جوانان در فعالیتهای مرتبط با بوم گردی ایجاد یک نهاد مشورتی محلی برای عضویت همه اهالی و انتخاب اعضای هیئت مدیره و مدیر برای تصمیم سازی و تصمیم گیری در برنامه‌های گردشگری جهت توانمندسازی بیشتر روستائیان.

مشارکت مالی مردم محلی در بهسازی کالبدی روستا، از جمله راه دسترسی، روشنایی عمومی، سرویس‌های بهداشتی عمومی و.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- شکوهی، مهدی و یزدان پناه، مسعود. (۱۳۹۸). تأثیر توانمندسازی بر حمایت ساکنان از توسعه گردشگری منطقه گردشگری کمردوغ. *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۲۳ (۱۰۳)، ۱۵۱-۱۶۸.
- ترنج، حسنی، و گودرزی، سهیلا. (۱۳۹۸). *فناوری اطلاعات و گردشگری*. تهران: نشر عصر زندگی.
- محمودی، صدیقه. (۱۴۰۱). ظرفیت‌های بوم‌گردی دریایی در جزیره قشم. *مجله علوم زیست‌محیطی و دانش جغرافیا*، ۴ (۲)، ۳۱-۴۴.
- قلی‌پور، محمدرضا؛ چراغعلی، محمود رضا و ثنایی‌پور، هادی. (۱۴۰۰). طراحی مدل مفهومی توسعه کارآفرینی در بخش بوم‌گردی با رویکرد رفاه اجتماعی به روش داده بنیاد. *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۳ (۲)، ۲۵۳-۲۷۱.
- محسنین، شهریار و اسفیدانی، محمدرحیم. (۱۳۹۳). *معادلات ساختاری مبتنی بر رویکرد حداقل مربعات جزئی به کمک نرم‌افزار Smart-PLS: آموزش و کاربردی*. تهران: نشر موسسه کتاب مهربان.
- صفری، رضا و حبیب‌پور، کرم. (۱۳۸۸). *راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی (تحلیل داده‌های کمی)*. تهران: انتشارات لویه.
- سجادی، حامد و قاضی‌زاده، علی. (۱۳۹۷). *اقامتگاه‌های بوم‌گردی از مفهوم تا اجرا*. کرمان: انتشارات کرمان شناسی.
- شرح مشخصات و ضوابط ساخت، بهره‌برداری و درجه‌بندی اقامتگاه‌های بوم‌گردی کشور. (۱۳۹۳). معاونت گردشگری سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری.
- روشنعلی، محمد و ریاحی، وحید. (۱۳۹۶). نقش بوم‌گردی در توسعه مناطق روستایی دهستان پنجره. *فصلنامه فضای گردشگری*، ۷ (۲۵)، ۶۵-۵۱.

References

- Aditya, R., Jaya, P., & zudin, A. (2022). The role of ecotourism in developing local communities in Indonesia. *Journal of Ecotourism*, 23(1):1-18. DOI:10.1080/14724049.2022.2117368
- Boley, B. B., McGehee, N. G., Perdue, R. R., & Long, P. (2014). Empowerment and resident attitudes toward tourism: Strengthening the theoretical foundation through a Weberian lens. *Annals of Tourism Research*, 49, 33-50. DOI:10.1016/j.annals.2014.08.005
- Description of specifications and criteria for the construction, operation and grading of ecotourism residences in the country. (2013). Vice President of Tourism Organization of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism. [In Persian].
- Huang, Ch-Ch., Yung-Kuan, Ch., & Ming, Y. H. (2023). Preliminary Research on the Sustainable Determinants of Taiwanese Ecotourism with the International Standards. *International Journal of Environmental Research and Public Health (IJERPH)*. 19(21), 14489. DOI:10.3390/ijerph192114489.
- Kushandajani, K. (2019). Social and Economic Empowerment for Village Women as a Strategy of Village Development. *The Indonesian Journal of Planning and Development* 4(1),1. <https://doi.org/10.14710/ijpd.4.1.1-6>
- Mahmoudi, S. (2021). Capacities of marine ecotourism in Qeshm Island. *Journal of Environmental Sciences and Geography*, 4(2), 31-44. [In Persian].

- Mohsenin, Sh., & Esfidani, M. R. (2013). Structural equations based on partial least squares approach with the help of Smart-PLS software: educational and practical. Tehran: published by Mehraban Kitab Institute, Tehran. [In Persian].
- Okech, N., Rosalyne. & P. Gumede, N. (2009). Developing Rural Tourism in South Africa: A Case of Women and Technology in Kwazulu – Natal. *Horticulture*, 18, 113-128.
- Qolipour, M. R., Chiragali, M. R., & Sanaipour, H. (2020). Designing a conceptual model of entrepreneurship development in the ecotourism sector with a social welfare approach using the foundation data method. *New Attitudes in Human Geography*, 13(2), 253-271. [In Persian].
- Roshan, A., M., & Riahi, V. (2016). The role of ecotourism in the development of rural areas of Panjrah village. *Tourism Space Quarterly*, 7(25), 51-65. [In Persian].
- Safari, R., & Habibpour, K. (2008). *A comprehensive guide to using SPSS in survey research (quantitative data analysis)*. Tehran: Loya Publications. [In Persian].
- Sajadi, H., & Ghazizadeh, A. (2017). *Eco-tourism residences from concept to implementation*. Kerman: Kerman-e-Jezi Publications. [In Persian].
- Shokohi, M., & Yazdanpanah, M. (2018). The effect of empowerment on residents' support for tourism development in Kamardogh tourism area. *Planning and Space Planning*, 23 (103), 151-168. [In Persian].
- Taranj, H. A., & Gudarzi, S. (2018). *Information Technology and Tourism*. Tehran: Asr Zendig Publishing House. [In Persian].
- Tiwari, G. (2022). Ecotourism Potential Benefits and Livelihood Improvement for Sustainable Development in Remote and Unidentified Areas of Central Chhattisgarh. *Dickensian Journal*, 22(6), 1794.
- Weaver, R. L. (2016). Social enterprise self-employment programs: A two-dimensional human capital investment strategy. *Social Enterprise Journal*, 12(1), 4-20. DOI:10.1108/SEJ-06-2015-0017
- Wondirad, A., Tolkach, D., & King, B., (2020). Stakeholder collaboration as a major factor for sustainable ecotourism development in developing countries. *Tourism Management*, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104024>.